

Qosimova Madinabonu
ADChTI dotsenti, f.f.f.d (PhD)

BOLALAR VA O'SMIRLAR TURIZMINING TA'LIM IMKONIYATLARI

Annotatsiya: Maqolada bolalar va o'smirlar turizmining o'quvchilarni tayyorlash, tarbiyalash, sog'lomlashtirish, kasbga yo'naltirish, ijtimoiy moslashuvidagi pedagogik imkoniyatlari qisqacha ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: bolalar va yoshlar turizmi, turizm va o'lkashunoslik, qo'shimcha ta'lim, ta'lim, o'qitish, sog'lomlashtirish, kasbga yo'naltirish, ijtimoiy moslashuv.

So'nggi yillarda biz qo'shimcha ta'limning pedagogik mohiyati, shuningdek, bolalar va o'smirlar turizmi va ularning yosh avlodni tarbiyalashdagi roli mavzusini o'rganishga majburmiz. Bunda bolalar va o'smirlar turizmi katta rol o'ynaydi, uning pedagogik ahamiyatini turizm va o'lkashunoslik birlashmalarining amaliyotchi o'qituvchilari, ota-onalari va o'quvchilari to'liq baholab berishi mumkin, bu hodisa bilan bevosita bog'liq, o'zining ahamiyati jihatidan noyobdir.

Adabiyotlarda "turizm" otiga ko'plab sifatlar hamroh bo'ladi: uzoq masofali, mahalliy, xorijiy, yurish, tog', suv, sport va dam olish, havaskor, bolalar va yoshlar, ekskursiya va boshqalar. Ta'riflarning juda ko'pligi "turizm" tushunchasining murakkabligi va uning xilma-xilligi haqida ma'lumot beradi. Ammo bu ko'p sonli sifatlarning barchasi "turizm" tushunchasini tavsiflaydi, ularning barchasi turizmga xos emas, balki o'zgaruvchan belgilardir. Ularning barchasi turistik faoliyatning o'ziga xos shakllarining turli tomonlarini tavsiflaydi: asosiy maqsad, muddat, tashish usuli, tashkil etish usuli, mavsum, ishtirokchilar soni va boshqalarni tavsiflashdir.

Turizmning mohiyati insonning (odamlar guruhining) doimiy yashash joyidan boshqa joylarga kosmosda harakatlanishidir. Sayohatsiz turizm bo'lmaydi.

Faoliyatni tashkil etishda zamonaviy turizm ikki yo'nalishga bo'linadi: tijorat va sport turizmi (ilgari havaskor edi). Tijorat turizmi turistik paketlarda dam olishni tashkil etish, shuningdek, ekskursiya va rekreatsion maqsadlarda jamoaviy sayohatlar uchun transport vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Ushbu sayohatlar, ekskursiyalar va sayohatlar turistlar uchun marshrut bo'ylab to'liq yoki qisman xizmat ko'rsatadigan turistik kompaniyalar tomonidan tashkil etiladi.

Bolalar va o'smirlar (maktab) turizmi tijorat va sport-sog'lomlashtirish (havaskor) turizmi o'rtasida oraliq o'rinni egallaydi. Bu yerda ikki tomon bor - ishtirok etuvchi (bolalar) va tashkil etuvchi, yordam beruvchi (ma'muriyat, pedagogik xodimlar). Bu ikki tomon turizmga turlicha yondashadi, lekin bir-biriga zid emas. Bolalar uchun turizm - bu romantikaga boy, qiziqarli faoliyat va faol dam olish usuli. Tashkilotchi partiya, o'qituvchilar uchun bu o'z o'quvchilarini yaxshiroq bilish va ularning rivojlanishiga faolroq ta'sir qilish vositasi, ya'ni pedagogik muammolarni hal qilish vositasidir. O'qituvchi bolalarning ehtiyojlari va sayohatga bo'lgan qiziqishini qondirish orqali o'z maqsadlariga tezroq va osonroq erishadi.

Bolalar va o'smirlar turizmi ijtimoiy turizmdir, chunki davlat uni rivojlantirish uchun eng katta xarajatlarni to'laydi - turizm va o'lkashunoslik faoliyatini tashkil qiluvchi o'qituvchilarning mehnati, infratuzilmani saqlash (darslar uchun xonalar, jihozlar va jihozlar), ishtirokchilar uchun turli imtiyozlar joriy etish. Bolalarga qo'shimcha ta'lim berish yo'nalishlaridan biri bo'lgan

bolalar va o'smirlar turizmini boshqarish an'anaviy tarzda ta'lim organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Shunday qilib, bolalar uchun turizmning ikki xil turi bor: biri - barcha o'quvchilar uchun majburiy ("maktab, sinf turizmi"), minimal hajmda, ikkinchisi – klublarda, sevimli mashg'ulotlari shaklida sayohat qilishni yaxshi ko'radiganlar uchun ("klub turizmi"). Bu ikkala turizm ham ko'p jihatdan bir-biridan juda farq qiladi: sayohat hajmi, muntazamligi, murakkabligi, faoliyat shakllari va, albatta, bolalar soni, lekin ular bir-birini to'ldiradi.

Bolalar va o'smirlar turizmi "uch tomonlama ta'sir obyekti" - o'sib borayotgan insonning ongi, ruhi va tanasiga ega. Turistik sayohatning har qanday turi – oddiy yurishdan tortib, ko'p kunlik ekspeditsiyagacha – albatta, insonni yangi ma'lumotlar bilan boyitadi, intellektini rivojlantiradi. Turistik sayohatning bu xususiyati sirtida yotadi va isbot talab qilmaydi. Pedagogika birinchi navbatda turizmning axborot mazmunidan foydalanishi tabiiy. O'quvchilarning analitik qobiliyatlarini faollashtirishga alohida e'tibor berilishi kerak. Analitik fikrlash faqat taqqoslash uchun material beruvchi taassurotlar va kuzatishlarning katta fondi asosida rivojlanishi mumkin.

Turizm va o'lkashunoslik bo'yicha muntazam mashg'ulotlar ham insonning ma'naviy qiyofasini, uning xarakterini, hayotiy yo'nalishlarini, boshqa odamlarga, Vatanga, tabiatga, mehnatga munosabatini shakllantiradi. Shu bilan birga, bizni o'rab turgan olamga nisbatan go'zal, estetik munosabat tuyg'usi uyg'onadi. Estetik tuyg'uni rivojlantirish uchun bizga turizm mo'l-ko'l ta'minlaydigan yorqin taassurotlar kerak. Bolani o'rab turgan dunyo qanchalik boy bo'lsa, uning shaxsiyati shunchalik boy va rang-barang bo'ladi.

Turizmning tarbiyaviy roli nafaqat uning bolalarga foydali ta'sirida, balki o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida yanada demokratik, ijodiy munosabatlarni shakllantirishda, hamkorlik pedagogikasini rivojlantirishda hamdir.

Shunday qilib, bolalar va o'smirlar turizmi, qo'shimcha ta'limning boshqa sohalari kabi, bir vaqtning o'zida eng muhim pedagogik vazifalarni hal qiladi:

- bolaga kompleks ta'sir: tarbiya, o'qitish, sog'lig'ini yaxshilash, kasbga yo'naltirish, ijtimoiy moslashish;

– ta'lim tizimida an'anaviy ravishda mavjud bo'lgan kamchiliklarni tuzatish; o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash.

Bugungi kunda maktab turizm va o'lkashunoslik faoliyatini "ta'lim va tarbiya vositasi" deb hisoblaydi, birinchi navbatda uning ta'lim funksiyasini ta'kidlaydi, uning asosi o'lkashunoslikdir. Maktab o'lkashunosligi metodik texnikadan umumpedagogik tamoyilga aylandi, uning mohiyati o'rganilayotgan maktab predmeti bilan ona zaminning amaliy izlanishlari natijasida olingan bilim va ko'nikmalar o'rtasida bog'liqlikni o'rnatishdan iborat. Bu esa o'qituvchiga ma'lum bir fanni boy, o'ziga xos materialdan foydalangan holda o'qitish imkonini beradi va mamlakat taraqqiyotining umumiy qonuniyatlarini ma'lum hudud taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'lash imkonini beradi. Fan asoslarini o'rgatishning o'lkashunoslik tamoyilini amalga oshirish orqali o'qituvchi o'quvchilarning bilimlarini e'tiqodga aylantirishga yordam beradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, bilim amalda qo'llanilgandagina mustahkamlanadi, chunki amaliyot, biz bilganimizdek, haqiqat mezonini hisoblanadi.

Bolalarning o'lkashunoslik ishida ishtirok etishi, shuning uchun o'z ona yurti misolida atrof-muhitni o'rganish ularning hayotiy tajribasini o'zlashtirishni tezlashtiradi va hayotda sodir bo'layotgan voqealarga barqaror e'tiqod va qarashlarni shakllantirishga yordam beradi.

Shifokorlar va o'qituvchilarning ta'kidlashicha, birinchi sinfdan o'n birinchi sinfgacha bo'lgan dinamikada zamonaviy maktab o'quvchilarining sog'lig'i ko'p hollarda kasallik dinamikasi bo'lib chiqadi. Buning sabablaridan biri shundaki, ta'lim dasturlari mazmuni murakkablashib bormoqda, lekin o'qitish usullari o'zgarishsiz qolmoqda.

Turizm faoliyatning o'ziga xos xususiyati va ta'lim muhiti tufayli unda o'quvchilarni kasbiy yo'naltirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi, mehnat ta'limi o'smirlarning murakkab turizm ko'nikmalarini o'zlashtirgan holda oladigan politexnik ta'lim bilan uyg'unlashadi; Kollektiv faoliyat jarayonida bolalarning tashkilotchilik fazilatlarini shakllanadi. Bunga sayyohlik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari yordam beradi: ishni aniq tashkil etish, faoliyatning jamoaviy xususiyati, natijalarning ko'rinishi, doimiy o'zgaruvchan muhitda to'g'ri qaror qabul qilish zarurati va ular uchun javobgarlik.

Turizm bolaning qo'lga tirik mavjudotlarni qo'yadi (yashash, biz ta'kidlaymiz va ataylab ixtiro qilinmagan), unga sinash imkoniyatini ochib beradi va keyin u o'zining sevimli narsasini topish ehtimoli ko'proq. Bu to'g'ridan-to'g'ri faoliyat, amaliy mashg'ulotlar talabaga inson faoliyatining ma'lum bir sohasiga moyilligini amalga oshirishga imkon beradi.

Turizm va o'lkashunoslik faoliyatining faol shakllarining muhim afzalligi xulq-atvor normalari haqidagi bilimlar va ularni yotoqxonada sharoitida qo'llash amaliyoti o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishdir, chunki bu faoliyat to'g'ri tarbiyaviy ta'sir bilan birga keladi va ijobiy xatti-harakatlar tajribasini to'plash foydali faoliyat jarayonida sodir bo'ladi. Turistik sayohat har bir ishtirokchiga jamiyat normalarining mavhum g'oyalari juda o'ziga xos, qat'iy shartli haqiqatga ega bo'lganda, ta'lim nuqtai nazaridan o'ziga xos sharoitlarda joylashtirish imkonini beradi. Turistik sayohat, ayniqsa ko'p kunlik sayohat sharoitida turistik guruhning har bir a'zosining faoliyati guruhning boshqa a'zolari va butun guruhning faoliyati va harakatlari bilan chambarchas bog'liq va o'zaro bog'liqdir.

Yosh sayyohlarning ongli tartib-intizomini, o'zini tuta bilishini va xulq-atvorini tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlari bor, chunki turizm faoliyati ixtiyoriydir. Shuning uchun intizom, eng avvalo, jamoa manfaatlariga bo'ysunish, jamiyatdagi xatti-harakatlar normalariga zid bo'lgan o'z xohish-istaklariga qarshi kurash ekanligini tushunish muhimdir. Yurish paytida, tabiiyki, ta'lim uchun juda muhim muhit - jamoaning shakllanishi va birlashishiga yordam beradigan mas'uliyatli o'zaro bog'liqlik paydo bo'ladi. O'smir o'z harakatlarini va ehtiyojlarini qondirishni o'rtoqlarining farovonligi bilan bog'lashni o'rganadi. Shunday qilib, insonning o'zaro bog'liqligining elementar universal qoidalarini tushunish mavhum bilimlar doirasidan aniq harakatlar sohasiga o'tadi. Bolaning shaxsiyati o'zini o'z harakatlari bilan boshqa odamlarga quvonch yoki baxtsizlik keltira oladigan o'ziga xos shaxs sifatida tushunish bilan boyitiladi.

Xulosa. Bolalar bilan turistik va o'lkashunoslik ishlarini tashkil etish orqali o'qituvchi o'qituvchidan qat'i nazar (ob'ektiv) bolalarga to'g'ri yo'nalishda ta'sir qiladigan ta'lim muhitini yaratadi. Turizm va o'lkashunoslik faoliyati atrof-muhitning o'zi zarur fazilatlar, ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirishni rag'batlantirganda, bilvosita ta'sir qilishning aynan shu usuli (vositachilik ta'limi) bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, yosh turistlarni tarbiyalash mavhum suhbatlar orqali emas, balki jonli, aniq harakatlar orqali amalga oshiriladi. Maktabning maqsadi odobli va bilimli shaxs bo'lib, yoshlar turizmi kerak bo'lgan, kerak va kerak bo'ladi, chunki u bunga faol yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. OECD (2008), The Future of the Family to 2030 — A Scoping Report, OECD International Futures Programme, Paris.
2. Schänzel, H.A. and Yeoman, I. (2015), «Trends in family tourism», Journal of Tourism Futures, Vol. 1 No. 2, pp. 141-147. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2014-0006>.
3. Aigina E.V., Tul'skaya N.I. Sovremennoe sostoyanie i razvitie detskogo turizma v Rossijskoj Federacii [The current state and development of children's tourism in the Russian Federation] // Russian Journal of Education and Psychology. 2015. №10 (54).
4. Vapnyarskaya O.I. Razvitie detskogo turizma: osnovnye statisticheskie metriki [Development of children's tourism: basic statistical metrics] // Servis v Rossii i za rubezhom. [Service in Russia and abroad] 2018. №2 (80).
5. Erdavletov S.R., Artem'ev A.M., Koshkimbaeva U.T. Enoturizm kak faktor regional'nogo i lokal'nogo razvitiya [Enotourism as a factor of regional and local development] // Geograficheskij vestnik [Geographic Bulletin]. 2011. №4.
6. Starikova K., Tarhanova N.P. Sem'ya kak potrebitel' turistskih uslug [Family as a consumer of tourist services] // Evrazijskij Soyuz Uchenyh [Eurasian Union of Scientists]. 2020. №5-10 (74).
7. Torbat, S. Semejnyj turizm [Family tourism] / S. Torbat, M. V. Lisagor // Actualscience [Actualscience]. — 2016. — T. 2. — № 12. — S. 15-17.